

sens și în română, și în latină, fiind totuși de aproape patru ori mai mare în latină. În alte împrejurări, am putut constata că versiunea românească a unor texte latine în proză este cu aproximativ o treime mai mare decât originalul.

În al doilea rând, am căutat care sînt cele mai frecvente cuvinte în *De signis*. Pe primul loc stă prepoziția *in*, folosită de 106 ori; urmează: *non* (de 86 de ori), *est* (74), *et* (72), *ut* (58), *qui* (50), *quod* (47), *te* (39), *quae* (37); de cite 33 de ori găsim pe *ad*, pronumele *quam* și pe *si*; de 30 de ori: *quid*, *a*, *esse*; 29: *se*, *tam*, *etiam*; 25: *ab*, *de*, *apud*, *esset*; conjuncția *quam* apare de 24 de ori; de 23 de ori: *ac*, *atque*; 22: *cum*, *haec*; 21: *neque*, *uerum*; 20: *quo*, *nihil*; 19: *sed*, *enim*; 18: *ex*; 17: *iste*, *argentum*; 16: *aut*, *tamen*; 15: *per*, *sunt*, *erat*; 14: *hoc*, *minus*, *tuam*, *quanti*; 13: *tot*, *id*, *tibi*, *ila*, *iudices*; 12: *tu*, *tum*, *illa*, *istum*, *omnia*; 11: *me*, *ne*, *sibi*, *signa*, *eius*, *opinor*, *Sicilia*; m-am oprit la cuvintele care apar de cite zece ori: *uos*, *ego*, *illum*, *habere*, *Heius*, *istius*, *Romani*. Aceste 69 de cuvinte (din care 37 sînt monosilabe și 22 disilabe) apar, cu totul, de 1636 de ori, deci ele acoperă aproape o treime din întregul text (celelalte forme flexionare ale cuvintelor citate au fost excluse). Singure primele șapte cuvinte reprezintă aproape o zecime din toate cuvintele textului, iar primele 25 acoperă peste o cincime. (Datele diferă simțitor de cele din *Introducere în lingvistica matematică*, p. 222.) E remarcabil că primul substantiv ocupă abia locul 36!

Pentru *Bucolice*, m-am limitat la cîteva monosilabe. Aici, pe locul întii apare *et* (de 154 de ori), urmat de *in* (65), *non* (45), *si* (37), *quae* (34), *est* (31) și *te* (de 30 de ori). Discrepanțe notabile între poezie și proză (să nu se uite că textul *Bucolicelor* e cu peste o zecime mai lung decît cel din Cicero): *ut* apare de 58 de ori la Cicero, de 28 de ori la Vergiliu; *qui*: 50 (Cicero) față de 13 (Vergiliu); *quod*: 47 față de 9; *quam* (pronume și conjuncție): 57 față de 9! În schimb, *me* apare de 31 de ori în *Bucolice*, față de numai 11 ori în *De signis*.

Închei aci însemnările prilejuite de studiul lui Nougaret, subliniind însă că el poate sugera numeroase alte cercetări, fapt care îi sporește cu mult valoarea intrinsecă.

Traian Costa

KURT SCHNEIDER, *Tacitus und Sallust*, Inaugural-Dissertation zur Erlangung der Doktorwürde der Philosophischen Fakultät der Ruprecht-Karl-Universität in Heidelberg, Heidelberg, 1964, 104 p.

Kurt Schneider reia în lucrarea de față una dintre problemele mult dezbătute de cercetarea modernă: compararea operei istorice a lui Tacit cu cea a lui Sallustius. Punînd la contribuție o bună cunoaștere a operelor celor doi istorici precum și o bibliografie bogată autorul analizează amănunțit: a) limba și stilul celor doi istorici, de unde deduce superioritatea poetică, dramatică și arhitectonică a textului tacitean; b) modul de caracterizare a personajelor (Otho-Catilina); concluzia pe care o desprinde demonstrează unitatea caracterizării personajelor în opera lui Sallustius în contrast cu caracterizările făcute de Tacit; c) cauzele conjurației lui Catilina în *de coniuratione Catilinae* a lui Sallustius și cele ale războiului civil declanșat de Otho, așa cum reies din *Istoriile* lui C. Tacitus. Cauzele evenimentelor, conchide autorul, apar în mod clar și unitar la Sallustius, în timp ce la Tacit ele sînt nebuloase; d) raporturile între istoriografia elenistică și operele celor doi istorici romani.

Lucrarea se încheie cu un indice de nume referitor la personajele care apar în text din monografiile lui Sallustius și din *Istoriile* lui Tacit (p. 93) și cu o bibliografie a problemei (p. 99).

În concluzie, considerăm, că teza de doctorat a lui Kurt Schneider prin seriozitatea cu care este concepută se impune ca una din lucrările utile privitoare la operele lui Sallustius și Tacit.

G. Ceaușescu

WILFRIED EDELMAIER, *Tacitus und die Gegner Roms*, Heidelberg, 1964, IX + 211 p.

Una din problemele cel mai mult dezbătute de cercetarea modernă referitoare la opera lui C. Tacitus o constituie concepția acestuia asupra politicii externe imperiale. Între lucrările apărute recent și care dezbate această problemă se află și lucrarea lui W. Edelmaier. Autorul își propune să analizeze concepția lui Tacitus asupra principalelor personalități care se află în fruntea luptei antiromane (Calgacus, Arminius etc.).

Introducerea este consacrată analizei principalelor puncte de vedere ale unora dintre cercetătorii moderni cu privire la concepțiile politice ale lui Tacitus. Critica autorului este orientată în primul rând în direcția lui J. Vogt, *Tacitus als Politiker*, Stuttgart, 1924, și a lui H. Drexler, *Tacitus*, Frankfurt, 1939, în concepția cărora Tacit « ca orice roman autentic », ar fi fost adeptul unei politici imperialiste și după care opera sa a constituit un apel la cucerirea popoarelor străine. W. Edelmaier adoptă în această privință punctul de vedere al lui Pöschl, expus de acesta în lucrarea *Das Phänomen Rom*, München, 1957, care consideră drept inexistentă o tradiție imperialistă romană. Aceeași teză este susținută și de F. Klingner în lucrările *Tacitus*, 1932 și *Römische Geisteswelt*, München, 1961, care explică poziția lui Tacitus față de problemele politicii externe romane în funcție de conceptul de *virtus romana*. Dar *virtus romana*, consideră Klingner, s-a format numai în luptele romanilor cu barbarii de dincolo de granițele imperiului. La acestea W. Edelmaier adaugă, în urma analizei capitolului 32, cartea IV din *Annale*, că Tacit pune pe același plan problemele de politică internă și externă și că le judecă pe baza acelorași criterii: *virtus* și *moderatio* (p. 2). După aceste considerații preliminare W. Edelmaier trece la analizarea personalităților din lumea barbară care au fost în fruntea rezistenței antiromane.

Prima personalitate de care se ocupă autorul este Calgacus. Discursul șefilor britanilor este interpretat drept un mijloc al caracterizării indirecte, prin intermediul căreia istoricul roman marchează contrastul dintre șeful barbar și comandantul roman (Agricola) și între cele două lumi pe care le reprezentau. Replica lui Tacit la discursul lui Calgacus s-ar afla, după părerea sa, nu în cuvântarea lui Agricola, ci în modul de descriere a bătăliei. Marea virtute a generalului roman, Agricola, constă în supunerea liber acceptată față de autoritate, în timp ce Calgacus nu cunoaște limita posibilului și consideră fantezia sa drept realitate.

Pe de altă parte W. Edelmaier este de părere că Tacit privește imperiul și prin prisma popoarelor cucerite. În acest sens el face o paralelă între Tacit și Thucidide, pe care-l consideră un adversar al imperialismului atenian, și atrage atenția asupra citorva idei și formulări comune la cei doi istorici. În paginile următoare sînt analizate antecedentele discursului lui Calgacus în literatura latină, mai ales la Sallustius (scrisoarea lui Mithridates din Pont și Iugurtha). În concluzie Edelmaier arată că scopul urmărit de Tacit prin discursul lui Calgacus este de a-i face pe contemporanii săi să înțeleagă personalitatea conducătorului britan (p. 62).

După acestea, autorul înserează o analiză amănunțită a discursului de justificare a expansiunii romane rostit de P. Cerialis în Galia (*Hist.*, IV, 73—74), pe care-l interpretează drept un răspuns la discursul lui Calgacus. Concluziile pe care le desprinde autorul sînt următoarele: 1) În